

SANT DOMÈNEC DE GUZMÁN

FRA EDUARD REY

Una escena que trobem representada en molts convents franciscans és l'abraçada de sant Domènec i sant Francesc. És molt possible que aquest esdeveniment no hagi succeït mai. Però l'abraçada entre els dos sants ha estat molt representada, fins i tot per autors com el beat Angèlic, i els dos apareixen plegats a les lletanies dels sants d'ús en l'Església llatina. Sant Francesc és com si tingués diverses "parelles de ball". Avui el fem "ballar" sobretot amb santa Clara. Però, durant segles, de santa Clara ben just en parlaven les clarisses, i entre els frares el qui feia parella amb sant Francesc era sempre sant Domènec. Així doncs, la pregunta que em va portar a interessar-me per sant Domènec és si, prescindint de la historicitat d'aquesta abraçada, el que simbolitza és real o no. Realment sant Francesc i sant Domènec representen un mateix ideal que s'abraça, o representen ideals contraposats?

En la plenitud de la Reforma Gregoriana

Acostumo a ambientar l'època amb un fet que va succeir quatre anys abans del naixement de sant Domènec: el martiri de sant Tomàs Beckett. En l'època de sant Domènec i de sant Francesc, els fruits de la reforma gregoriana arriben a la maduresa. Després d'un període en què els poders polítics s'havien introduït en l'Església d'una manera completament abusiva, en el segle XI és l'emperador el qui decideix aturar-ho, el qui intenta reformar l'Església imposant com a Papa un monjo de Cluny, un monjo reformat, que pren el nom de Gregori VII. Ell començarà la lluita perquè els bisbes ho siguin de debò, perquè els càrrecs eclesiàstics no siguin objecte

de negocis, perquè l'episcopat no s'ompli de fills i nebots dels nobles... Sant Tomàs Beckett d'alguna manera és una de les figures plenes de la Reforma gregoriana, un bisbe que va morir per defensar els drets de l'Església enfront del rei. És algú que arriba a arquebisbe de Canterbury precisament perquè és un home mundà i que el rei considera fidel. Però essent ja bisbe es converteix i acaba representant una Església que no abaixa el cap davant dels poders d'aquest món i afirma l'Evangeli al preu que sigui. Possiblement els propis sant Francesc i sant Domènec, que coincideixen en el moment culminant de la reforma gregoriana, sota el pontificat d'Innocenci III, també es puguin veure com a fruits madurs de tot aquest moviment.

Canonge a Osma

Sant Domènec de Guzmán va néixer a Caleruega (Burgos), en el si d'una família especialment devota de la baixa noblesa. Un oncle sacerdot l'iniciarà en els estudis. Tenim coneixement de dos germans de sant Domènec, i tots dos van ser capellans. L'un va ser diocesà i va treballar tota la vida en un hospital acollint malalts, pelegrins i pobres, i l'altre va ser dominic, el beat Manés, que va sobreviure a sant Domènec.

L'any 1187, als tretze anys d'edat, Domènec es trasllada a Palència, on comença a estudiar el propi de l'època, també la teologia. S'orienta, des de molt jovenet, cap a la vida clerical. El 1196 ven els seus llibres d'estudi (un bé preuat en aquella època) i funda una almoina, com si avui posés en marxa una fundació. De tota aquesta època en tenim poques dades. El que en sabem ens ha arribat pel beat Jordà de Saxònia, el seu successor com a general dels dominics.

En aquell temps, alguns bisbes van decidir transformar els Capítols de Canonges de les catedrals en autèntiques comunitats religioses, sota la Regla de Sant Agustí. D'aquesta manera, es volia que la catedral esdevingués un lloc d'exemple de vida cristiana per a tota la diòcesi amb una comunitat que prega, que segueix una regla, que fa vida en comú... A la Catedral d'Osma s'havia donat aquest pas amb el Capítol de Canonges. En més d'una ocasió, el prior del Capítol de Canonges va passar després a ser Bisbe de la ciutat. Això irradiava una certa qualitat religiosa per a tot el bisbat. És possible que d'alguna manera aquell fet de vendre's els llibres i donar-los per als pobres fes que des de la Catedral d'Osma cridessin sant Domènec a incorporar-se com a canonge, ja que hi havia aquesta intenció que la comunitat que residia a la catedral tingués aquest to exemplar.

Sant Domènec s'incorpora l'any 1197. Trobem el seu nom en un parell de documents de l'època: com a sagristà el 1199 i com a sotsprior de la comunitat el 1201. És important, doncs, per a conèixer l'ambient que respirava sant Domènec, conèixer una mica la Regla de Sant Agustí que aquests canonges professaven. Ell fundarà un orde dedicat a la predicació, però sobre la base de la vida comú tal com es troba en la Regla de sant Agustí. De fet, encara avui els Frares Predicadors o Dominics professen la Regla de Sant Agustí.

Sant Domènec pensa en frares, en comunitats, no en individus que van sols. Ell ve d'una comunitat reformada, amb una certa exigència, que vol ser exemplar i, de fet, es mantindrà fidel tota la vida a la Regla de sant Agustí. Quan li aprovaren la fundació dels Dominics el 1216, farà poc temps que el Concili Laterà IV de 1215 haurà prohibit fer noves Regles. Els fran-

ciscans farem una mena de trampa i aconseguirem que ens aprovin la nostra amb l'argument que el Papa Inocenci III ja n'havia aprovat oralment els primers esbossos. Però sant Domènec deixarà als dominics la Regla de sant Agustí, que marca molts moviments d'aquesta època, ja des del segle XII: premonstratencs i altres moviments de canonges regulars, els dominics, els mercedaris, els agustins... És una Regla que és adoptada tant per moviments pràcticament monàstics al segle XII com per bona part dels moviments mendicants al segle XIII.

La Regla de sant Agustí

Vegem algunes frases de la Regla de sant Agustí:

“Abans de res, habiteu unànimes a la casa i tingueu una sola ànima i un sol cor en camí cap a Déu”. Hi ha després tota una explicació molt bonica sobre els que eren rics abans de fer-se frares i els que eren pobres. Hi ha tot d'explicacions sobre com s'han d'entendre mútuament. Ni al pobre se li han de pujar els fums per estar vivint amb un ric, ni el ric ha de menysprear aquell que era pobre.

“No considereu res com a propi, sinó tingueu-ho tot en comú”. En aquest sentit, l'ideal de pobresa de la Regla de sant Agustí és diferent de la Regla franciscana. Aquesta es basa en la paraula de Jesús al jove ric: “Deixa-ho tot. Ven tot el que tens i dóna-ho als pobres. Vine i segueix-me”. Quan nosaltres ens fem frares no aportem res a la comunitat. I si es moren els nostres pares renunciem a l'herència, no va a la comunitat. Algú que està sota la Regla de sant Agustí és diferent, el que ell té ho aporta a la comunitat, i si rep una herència, va a la comunitat, seguint el que diuen els Fets dels Apòstols: “Tot ho tenien en comú”.

“Visqueu tots en unitat d'ànima i de cor i honoreu els uns en els altres Déu, de

qui us heu convertit en temples”. Aquesta frase és preciosa. Una convivència vestida sobre aquesta frase seria el Cel, directament.

“A l'oratori, que ningú no faci sinó allò per a què ha estat fet, d'on ha rebut el nom”. S'entén un tipus monestir o convent, amb un espai dedicat a la pregària on no es fa res més.

“Quan pregueu Déu amb salms i himnes, que senti el vostre cor el que proferiu amb la veu”. Aquesta frase es troba també, bastant semblant, a la Regla de sant Benet.

“Quan sortiu, aneu junts; quan arribeu on us dirigiu, romaneu junts”.

La Regla de sant Agustí és molt breu. Són vuit capítols. És la Regla que van agafant aquestes comunitats que volien poder fer pastoral. La Regla de sant Benet, que és la Regla monàstica de tot l'Occident, és pensada per a gent que està en el monestir, estable, dedicats a la vida contemplativa. La Regla de sant Agustí és com més oberta perquè la comunitat pugui fer una acció de cara enfora. Aquest és l'ambient que ell ha viscut, i transmetrà als seus una vida regular, una vida de convent, de comunitat, de pregària en comú, de mútua fraternitat, de mútua germanor.

Inicis de la predicació al Llenguadoc

Fanjeaux és un poble que està prop de Carcassona. És un poble molt bonic que conserva encara avui l'aire medieval. Per tot un seguit de circumstàncies curioses, el lloc on es desenvoluparà el ministeri de sant Domènec, d'entrada, no serà a Castella, a Osma, sinó al sud de França. El rei de Castella envia Diego de Acebes, bisbe d'Osma que prèviament havia estat prior de la comunitat dels canonges, a Dinamarca, a lligar el compromís del seu fill amb la princesa del lloc. En el petit seguici de Diego de Acebes hi va també sant Domènec. Després d'aquest primer

viatge per al prometatge, en segueix un segon, al cap d'un any, per anar a buscar la núvia. Però tornen amb les mans buides, sense la princesa. No sabem què havia passat. Havia mort? Hi havia hagut un canvi de plans?

Llavors decideixen anar fins a Roma, i tornant de Roma passen per Montpeller, on coincideixen amb una reunió de bisbes que tracta d'un problema greu per a l'Església del Sud de França: la força que ha pres l'heretgia dels càtars. Els càtars, una doctrina que descendeix del zoroastrisme persa, creien en dos principis, el del bé i el del mal. El bé ha creat tot allò espiritual, i el mal tot allò carnal o material. Tot el que és material, doncs, és dolent. Els càtars tenien dos grups, els perfectes i els no perfectes. Els no perfectes podien ser molt relaxats en temes de moral, perquè com que ja tenien contacte amb les coses materials, ja es consideraven en certa manera barrejats amb el mal. Els perfectes portaven una vida de gran austeritat i, fins i tot, alguns es deixaven morir de gana en un acte suprem de renúncia al món material. Aquesta doctrina generava unes persones, els "perfectes", que la gent admirava, perquè eren d'una austeritat i d'una pobresa radicals. Però la doctrina que seguien, evidentment, no és la de l'Evangeli.

Els càtars estaven infiltrats en tots els estaments de la societat de l'Occitània. Fins i tot el compte de Tolosa havia estat excomunicat per càtar. Aquest era el problema que abordaven els bisbes reunits a Montpeller. Arribats allà Diego de Acebes, bisbe de Osma, i sant Domènec de Guzmán que l'acompanya, s'incorporen a la reunió, coneixen el bisbe de Tolosa i decideixen quedar-se pel Llenguadoc afrontant el problema. Comencen a intervenir en disputes públiques amb els càtars, amb molt d'èxit. Diego de Acebes vol dimitir de bisbe i quedar-se al sud de França missionant, però no se li permetrà.

No obstant, ell lidera una mica aquest petit grup en el qual hi ha també sant Domènec. A diversos llocs al sud de França tindran converses públiques amb els càtars per veure quina era la fe veritable. Ells estan a l'alçada de poder-hi discutir.

El 1207 Diego de Acebes ha de tornar a Osma i allà mor. No tenim notícies de què va fer sant Domènec durant la croada contra els càtars, que va durar del 1208 al 1211. No se sap si va tornar a Castella també o si es va quedar pel sud de França. Dins de Fanjeaux hi ha una creu que assenyala el lloc des d'on sant Domènec va determinar l'indret on fundaria un nou monestir de dones. Li van donar aquest terreny, que es diu Prulla, el 1207. De fet, era una comunitat de càtars que ell va convertir i es van fer religioses catòliques. Aquest monestir encara és al mateix lloc, i és la primera fundació de sant Domènec.

Les dominiques, que és un Orde bàsicament contemplatiu, van ser fundades abans que els dominics. Durant aquells tres anys no sabem res d'ell, no sabem si va estar dirigint el monestir o si va tornar a Castella, però sí sabem que els anys 1211-1213 tornava a ser allà dirigint el monestir de Prulla.

Donant forma a un Orde

Li van oferir diversos bisbats, el de Carcassona i altres del sud de França, però els va refusar. Ell anava configurant a poc a poc un altre projecte. El 1215 fa un llarg viatge a Roma i allí deuria veure els primers franciscans. En els anys 1213, 1214, 1215, els franciscans, poc o molt, estaven ja presents a tota Itàlia. Per tant, és molt probable que hi tingués contacte. Fins aquí ell no té clar que el seu projecte ha de ser en pobresa. És tornant d'Itàlia (potser inspirat per aquells primers franciscans?) que té clar que si vol vèncer els càtars amb les mateixes armes i sense recórrer a la violència, ha de fer-ho des de la pobresa. La gran arma dels càtars, allò que els fa coherents i convincents, és la pobresa amb què viuen els seus "perfectes". Tornant de Roma, sant Domènec deixa d'acceptar donacions que generen rendes. Vol que els seus frares visquin en una pobresa radical.

El 1215 té els primers companys que se li associen amb un vot, i el 1216 tindrà lloc l'aprovació del nou Orde de Frares Predicadors. En un retaule sobre sant Domènec, hi ha diferents escenes de la seva vida. Es veu una escena en què tiraven llibres al foc i, per miracle, els llibres heretges es cremaven i els llibres catòlics no. En una altra es veu quan va a Roma, se li apareixen sant Pere i sant Pau, i li donaven un bastó i un llibre, indicant que li encomanaven aquesta missió de predicador itinerant. I una imatge que a nosaltres, els franciscans, ens crida molt l'atenció és

la que es veu un somni que havia tingut el papa, en què sant Domènec aguanta la basilica de sant Joan del Laterà que s'està a punt d'ensorrar. Segons les fonts franciscanes el protagonista del somni del Papa hauria estat sant Francesc...

Sant Domènec va escriure unes Constitucions pels dominics, però després deixà pocs escrits. Entre ells, quelcom que es considera d'ell són moltes de les butlles que va fer el papa parlant dels dominics. Passa el mateix amb santa Clara, que es considera com un escrit d'ella una butlla que va fer el papa, el Privilegi de la Pobresa. Hi ha tot de documents de la Santa Seu que sembla que serien escrits pel propi sant Domènec i el papa només hauria firmat.

Hi ha una diferència gran entre franciscans i dominics, o entre sant Francesc i sant Domènec. Sant Francesc al Testament ens prohibeix demanar privilegis a la Santa Seu. Sant Domènec es passa la vida demanant-ne. Però té un motiu: ha fundat una congregació orientada a la predicació i necessita esbandir el màxim d'obstacles possible per poder-la exercir. Per això demana tantes recomanacions al Sant Pare i tantes butlles que li permetin predicar. Així com els franciscans no són fundats de cara a una missió concreta, sinó que sant Francesc comença una vida de penitència i se li van associant persones mogudes pel seu exemple, sant Domènec sí que ha començat un moviment amb una orientació concreta, la predicació, i per això es dirà Orde de Predicadors.

Així en les butlles del Papa tenim frases del propi sant Domènec descrivint què ha de ser un frare predicador: "Els frares predicadors proposen gratuïtament i fidelment la Paraula de Déu i busquen el progrés de les ànimes, en el seguiment exclusiu del Senyor, exhibint el títol de la pobresa". És important aquest agermanament entre pre-

dicació i pobresa. El lema dels dominics és: “Contemplata aliis tradere”, “allò que has contemplat, transmet-ho als altres”. És una vida d'estudi, de reflexió, de pregària, un estudi forjat en la contemplació per transmetre-ho després als altres en la predicació. Aquest és el cor de l'espiritualitat de sant Domènec.

Una altra frase seva diu així: “Els frares predicadors s'afanyen a treure l'aigua amb joia de les fonts del Salvador, i després la distribueixen en els llocs no sols per a restabliment de les ànimes assedegades, ans encara per procurar als esperits malalts un remei saludable. Abraçant la pobresa i fent professió de vida regular, consagren totes les seves forces a fer penetrar la Paraula de Déu. Han decidit lliurar-se a l'ofici de la predicació en l'abjecció de la pobresa voluntària”. La base des de la que ell surt a la predicació és la pobresa, apresada dels seus adversaris els càtars i possiblement també dels moviments penitencials com els franciscans que ha vist per Itàlia, i la professió de vida regular que ell ha viscut en la seva vida com a canonge. Des de la base de la pobresa i de la vida regular, sant Domènec surt cap a la predicació.

El 1217 comença a enviar frares lluny del bressol de l'Orde, lluny de Tolosa i els voltants. Els dispersa cap a París, on hi ha la Universitat que està començant en aquella època, i també cap a Castella. El 1218 viatja a Castella i el 1220 ja hi ha el primer Capítol General a Bolonya i les primeres Constitucions. Poc després d'això, mor a Bolonya i hi és enterrat. El 1234 el van canonitzar.

L'abraçada d'uns pobres que es fan clergues i uns clergues que es fan pobres

Aterro en la pregunta que em porta a sant Domènec: Realment hi ha aquesta abraçada entre franciscans i dominics o no? Jo crec que històricament sí. Pocs anys després de la mort de sant Francesc,

els franciscans adopten moltes coses dels dominics: es fan majoritàriament clergues, es dediquen a la predicació... També prenen exemple dels dominics en alguns aspectes que potser sant Francesc no havia previst prou bé. Sant Domènec funda un Orde profundament democràtic. Des del principi va preveure càrrecs que no serien vitalicis, que cada comunitat votaria el seu superior... Sant Francesc no tant, ja que havia previst un ministre general que durava tota la vida. I com que amb el successor de sant Francesc, fra Elies, va haver-hi problemes, aquesta llei es va canviar. En aquest punt la Regla franciscana es va deixar d'aplicar ben aviat i es va canviar per un ministre general de càrrec temporal. Un cert esperit democràtic que tenim els franciscans ve dels dominics.

En els franciscans va entrar gent que, d'alguna manera, van tenir un itinerari de vida molt semblant al de sant Domènec. Sant Antoni, el segon sant franciscà després de sant Francesc, era canonge regular a Coïmbra, Portugal, sota la Regla de sant Agustí, i abandona la vida de canonge per unir-se als franciscans amb un ideal de predicació i de martiri. Vol anar a Àfrica, a predicar i que el matin, perquè han matat uns frares franciscans i ell ha vist tornar els cossos d'aquests màrtirs. No entra a l'Orde atret per la pobresa de sant Francesc, sinó per altres exemples que ja hi començaven a ser. I, després, un cop dintre l'Orde, primer busca una vida contemplativa a l'estil eremític clàssic, però després acaba dedicant-se a la predicació, que és per al que està preparat, amb molt d'èxit per les mateixes regions que sant Domènec, sud de França i nord d'Itàlia. Sant Antoni és exemple d'una sèrie de franciscans que tenen itineraris de vida, de fet, més semblants al de sant Domènec. No és estrany, doncs, que des de dins mateix de l'Orde es creï un cert agermanament amb l'ideal dels dominics.

I, per part dels dominics, jo crec que en els franciscans sempre han trobat el recordatori d'aquella pobresa que sant Domènec també va voler. Jo diria que els franciscans són pobres que s'han fet clergues, i els dominics són clergues que s'han fet pobres. En el cor de cadascun d'ells hi ha una cosa diferent. En el cor dels dominics hi ha la missió i la feina pastoral. En el cor dels franciscans hi ha l'amor a un gènere de vida que voldria fer de la pobresa l'emblema. Però baixant uns i pujant els altres s'acaben trobant, i segurament l'abraçada és veritat ha estat veritat al llarg de la història. Els franciscans han acabat fent un gènere de vida molt dedicat a la pastoral, i els dominics han vetllat per preservar aquella pobresa que sant Domènec va voler com un element necessari de la predicació. Igual

com la vida regular i l'exemple d'amor entre els germans, també l'entendran com un element necessari de la predicació. No es pot predicar allò que hom no viu.

Alguns dominics

L'Orde dominicà no ha tingut tanta gent com l'Orde franciscana, però ha tingut gent molt selecta i molt entregada. Alguns exemples podrien ser:

Sant Tomàs d'Aquino, que representa el desenvolupament d'una part essencial de l'ideal dominic: l'estudi i la reflexió, entès també com a contemplació i agermanat amb una vida de santedat. Des de molt aviat els dominics estaran a la Universitat de París. Sant Tomàs tindrà com a mestre sant Albert el Gran, que és patró dels químics perquè era un home amb interessos

universals, precursor del que més endavant serà la ciència.

Sant Martí de Porres és un exemple de sant dominic que gairebé sembla més un sant franciscà, perquè és un germà llec. No és predicador ni estudiós. És un germà llec que es dedica a fer d'infermer, de barber –un semi cirurgià per a l'època– i famós per l'escombra. És un tipus de sant que sembla més franciscà, però que ens presenta un altre element que per a sant Domènec era important, aquesta coherència amb la pobresa i amb l'austeritat, i amb una vida contemplativa profunda.

Sant Vicenç Ferrer va predicar per mitja Europa. Va ser tot un personatge en la seva època. Va tenir un pes important en el compromís de Casp. Representaria la plenitud d'un dominic, el predicador que arriba al cor de la gent i el canvia.

Santa Caterina de Siena i santa Rosa de Lima van ser terciàries dominiques. En aquests moviments, també en el franciscà, va haver-hi aquestes dones que no volien ingressar en un monestir, que era l'única sortida de vida religiosa per a una dona a l'època, però que volien portar una vida religiosa i que van tenir una influència enorme sobre el seu temps. Si anem al monestir de Solius veurem que

hi ha un retaule on hi ha sant Domènec i santa Caterina de Siena. Moltes vegades els presenten junts. Ella pràcticament sembla una monja, però era una dona que tenia al seu voltant tot un grup d'hommes il·lustrats que la seguien i aprenien d'ella, que se'n consideraven deixebles. Era una dona que parlava de tu a tu al Papa i el recriminava per coses diverses. Va arribar a tenir una autoritat moral impressionant, que venia de la seva vivència interna. Va ser una autèntica predicadora, no des del púlpit, no des de l'autoritat d'un clergue, sinó des de l'autoritat moral d'una experiència espiritual que es podia gairebé palpar.

Santa Rosa de Lima és contemporània a sant Martí de Porres, i es van conèixer segur, perquè estaven tots dos a Lima; també era terciària dominica.

He volgut indicar els trets fonamentals de l'espiritualitat de sant Domènec. Tot acaba encaixant al voltant de la predicació, però aquests elements de vida regular, d'una vida comunitària i orientada cap a la pregària, i la pobresa, també són elements essencials del que ell va voler transmetre. En el seu cas encaixen com a allò que és previ, que dona coherència i consistència a allò que després es predica.